

શ્રીપૃથ્વીચન્દ્રસૂરિકૃત યતિશિક્ષાપચ્ચાશિકા ॥

- વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

જૈન મુનિઓના આચારપાલનની પ્રક્રિયા એ એક, અન્યત્ર ક્યાંય, કોઈ પણ ધર્મ-સંપ્રદાયમાં જોવા ન મળે તેવી વિરલ અને અસામાન્ય બાબત છે. આત્માના ઉત્કર્ષને જ માત્ર કેન્દ્રમાં રાખીને યોજાયેલી આ પ્રક્રિયામાં, માનવસહજ દુર્બલતાને કારણે, કોઈ આત્મા, ઢીલો કે શિથિલ પડી જાય, તો તેને ઢંઢોળવા માટે અને પુનઃ તે પ્રક્રિયામાં સ્થિર કરવા માટે શ્રીપૃથ્વીચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે આ લઘુ કૃતિનું નિર્માણ કર્યું છે. ફક્ત પચાસ ગાથા-પ્રમાણ આ કૃતિમાં સાધુને અને તેની ચારિત્રભાવનાને જાગૃત કરવા માટે જે હૃદયસ્પર્શી ટકોરો કર્તાએ કરી છે, તે અત્યંત પ્રેરણાદાયક અને જાગૃતિપ્રેરક છે. કર્તા શ્રીપૃથ્વીચન્દ્રસૂરિ કયા સમયમાં તથા કયા ગચ્છમાં થયા, તે જાણી શકાતું નથી.

સાધુજનોને શિક્ષા આપતાં આપતાં તેમણે ક્યાંક ક્યાંક કહેવતોનો પણ સમુચિત ઉપયોગ કર્યો છે. દા.ત. ગાથા ૧૨ માં “પિવ્વસિ નગે બલંતં, ન પિવ્વસે પાયહિદુઓ મૂઢ !” વાંચતાં જ,

“હુંગર જલ્લતી લા'ય, દેખે તે સારી જગત
પગતલ જલ્લતી લા'ય, રતિ ન સૂણે રાજિયા !”

આ લોકોક્તિની યાદ આવી જાય છે. તો ગાથા ૪૯માં “નહિ સુત્તનર-મુહે તરુ-સિહરાઓ સયં ફલં પડઈ” એ પંક્તિ,

“ઉદ્યમેન હિ સિધ્યન્તિ, કાર્યાણિ ન મનોરથૈઃ ।
નહિ સુમસ્ય સિંહસ્ય, પ્રવિશન્તિ મુખે મૃગાઃ ॥”

એ સુભાષિતની સ્મૃતિ કરાવી આપે છે.

કલિકાલ એ પડતો કાલ હોઈ આવું જ ચાલે ; ક્ષમ્ય ગણાય ; આમ વિચારનારા કે બચાવ કરનારાની તો તેમણે ભારે ઝાટકણી કાઢી છે (ગા. ૩૧).

આ નાનકડી કૃતિ પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ માટે જેમ ઉપયોગી થશે, તેમ સાધુજનો માટે પણ ઉપકારક બનશે જ, તેવી શ્રદ્ધા છે.

यतिशिक्षापञ्चाशिका ॥

- जयइ जिणसासणमिणं अप्पडिहयथिरपयावदिप्पंतं ।
दूसमकाले वि सया सहावसिद्धं तिहुअणे वि ॥१॥
- पढमं नमंसिअब्बो जिणागमो जस्स इह पभावाओ ।
सुहुमाण बायरणं भावाणं नज्जइ सरूवं ॥२॥
- जह जीवो भमइ भवं किलिट्टगुरुकम्मबंधणेहिंतो ।
तन्निज्जरवि[य]जहा, जाइ सिवं संवरगुणद्धो ॥३॥
- इच्चाइ जओ नज्जइ सवित्थरं तं सरेह सिद्धंतं
सविवेसं सरह गुरं(रुं) जस्स पसाया भवे सो वि ॥४॥
- गुरुसेवा चेव फुडं आयरंगस्स पढमसुत्तम्मि ।
इअ नाउं निअगुरुसेवणम्मि कह सीअसि सकत्त ! ? ॥५॥
- ता सोम ! इमं जाणिअ गुरुणो आराहणं अइगरिद्धं ।
इह-परलोअसिरीणं कारणमिणमो विआण तुमं ॥६॥
- रुट्टस्स तिहुअ[ण]स्स वि दुग्गइगमणं न होइ ते जीव ! ।
तुट्ठे वि तिहुअ[अ]णे लहसि नेव कइयावि सुगइपहं ॥७॥
- जइ ते रुट्ठो अप्पा तो तं दुग्गइपहं धुवं नेइ ।
अह तुट्ठो सो कहमवि परमपयं पि हु सुहं नेइ ॥८॥
- जइ तुह गुणरागाउ(ओ) संथुणइ नमंसई इहं लोओ ।
न य तुज्झणुरागाओ कह तम्मि तुमं वहसि रागं ? ॥९॥
- जइ वि न कीरइ रेसो कह रागो तत्थ कीरं जीव ! ? ।
जो लेइ त(तु)ह गुणे पर-गुणिककबद्धायरो धिट्ठो ॥१०॥
- जो गिन्हइ तुह दोसे दुहजणए दोसगहणतल्लिच्छो ।
जइ कुणसि नेव रागं कह रेसो जुज्जए तत्थ ? ॥११॥

- पिक्खसि नगे बलंतं न पिक्खसे पायहिट्ठओ मूढ ! ।
जं सिक्खवसि पेरे, नेव कहवि कइआ वि अप्पाणं ! ॥१२॥
- का नरगणणा तेसिं विअक्खणा जे उ अन्नसिक्खाए ।
जे निअसिक्खादक्खा नरगणणा तेसि पुरिसाणं ॥१३॥
- जइ परगुणगरणेण वि गुणवंतो होसि इत्तिएणावि ।
ता किं न करेसि तुमं परगुणगहणं पि रे पाव ! ? ॥१४॥
- जिणवयणअंजणेणं मच्छरतिमिराइं किं न अवणेसि ? ।
अज्ज वि जम्मि वि तम्मि वि मच्छरतिमिरंधलो भमिसि ! ॥१५॥
- जेहिं दोसेहिं अन्ने दूससि गुणगव्विओ तुमं मूढ ! ।
ते विहु दोसट्ठाणे किं न चयसि पाव ! धिट्ठोसि ॥१६॥
- उवसमसुहारसेणं सुसीयलो किं न चिट्ठसि सया वि ।
किं जीव ! कसायग्गी-पलित्तदेहो सुहं लहसि ? ॥१७॥
- झाणे झीणकसाए आरद्धे किं न जीव ! सिज्जिज्जा ।
आकेवलनाणं ; ता झाणं कुणसु सन्नाणं ॥१८॥
- जह जह कसायविगमो तह तह सज्झाणपगरिसं जाण ।
जह जह झाणविसोही तह तह कम्मक्खओ होही ॥१९॥
- सज्झाणपसायाओ सारीरं माणसं सुहं विउलं ।
अणुभविअ कहं छड्डिसि जं सुहगिद्धो सि[रे !] जीव ! ॥२०॥
- किं केवलो न चिट्ठसि विहुणिअ चिरकालबंध(?बद्ध?) संबंधं ।
कम्मपरमाणुरेणुं सज्झाणपचंडपवणेण ? ॥२१॥
- बुज्झसु रे जीव ! तुमं मा मुज्झसु जिणमयं पि नारुणं ।
जम्हा पुणरवि एसा सामग्गी दुल्लहा जीव ! ॥२२॥

- जइ कहमवि जीव ! तुमं जिणधम्मं हरिऊण परिवडिओ ।
पच्छणंतेणावि हु कालेणं जीव ! जिणधम्मं ॥२३॥
- पाविहिसि वा नवा तं को जाणइ ? जेण सो अइदुलंभो ।
इअ नाउं सिवपयसाहणेण रे ! होसु कयकिच्चो ॥२४॥
- जइ अज्जवि जीव ! तुमं न होसि निअकज्ज साहगो मूढ ! ।
किं जिणधम्माओ वि हु अब्भहिआ का वि सामगी ? ॥२५॥
- जा लद्धा इह बोही तं हारिसि हा ! पमायमयमतो ।
पाविहिसि पाव ! पुरओ पुणो वि तं केण मुल्लेण ? ॥२६॥
- अत्रं च किं पडिक्खसि ? का ऊणा तुज्झ इत्थ सामगी ? ।
जं इहभवओ पुरओ भाविभवेसुं समुज्जमसि ॥२७॥
- इह पत्तो वि सुधम्मो तं कूडालंबणेण हरिहा(हि)सि ।
भाविभवेसुं धम्मे संदेहो तं समीहेसि ॥२८॥
- ता धिद्धी मइनाणे ता वज्जं पडउ पोरिसे तुज्झ ।
डज्झउ विवेगसारो गुणभंडारो महाभारो ॥२९॥
- जं निअकज्जे वि तुमं गयलीलं कुणसि अलवसारोसि ।
अत्रत्रकज्जसज्जो सि पाव ! सुकुमारदेहो सि ॥३०॥
- अत्रं च सुणसु रे जिअ ! कलिकालालंबणं न घित्तव्वं ।
जं कलिकाला नटुं कटुं न हु चेव जिणधम्मो ॥३१॥
- समसत्तुमित्तचित्तो निच्चं अवगणिअमाणअवमाणो ।
मज्झत्थभावजुत्तो सिद्धंतपवित्तचित्ततो ॥३२॥
- सज्झायझाणनिरओ निच्चं सुसमाहिसंठिओ जीव ! ।
जइ चिट्ठसि ता इहयं पि निव्वुई किं च परलोए ॥३३॥

- इअ सुहिओ वि हु तं कुण जीव ! सुहकारणं वरचरितं ।
 मा कलिकालालंबण-विमोहिओ चयसु सच्चरणं ॥३४॥
- केवलकट्टेण धुवं न सिज्झए वरचरितपब्भट्ठो ।
 कट्टरहिउ(ओ)वि सुज्झाणसु(स)हिओ वि जाइ सिवं ॥३५॥
- अज्ज वि जिणधम्माओ भवम्मि बीयम्मि सिज्जई जीवो ।
 अविराहिअसामन्नो जहन्नओ अट्टमभवम्मि ॥३६॥
- ता जीव ! कट्टसज्झं जइधम्मं तरसि नेव मा कुणसु ।
 किं न कुणसि सुहसज्झं उवसमरससीलणं चरणं ॥३७॥
- नहि कट्टाओ सिद्धा विसिद्धकाले वि किंतु सच्चरणा ।
 ता तं करेसु सम्मं कमेण पाविहिसि सिवसम्मं ॥३८॥
- जं पुव्वं पि [हु]जीवा कमेण पत्ता सिवं चरित्ताओ ।
 आइजिणेसरपमुहा ता तम्मि कमेण सिज्झिहिसि ॥३९॥
- जो महरिसिअणुचिन्नो संपइ सो दुक्करो जइ पह(पहो) ता ।
 अणुमोअसु गुणनिवहं तेसि चिअ भत्तिगयचित्तो ॥४०॥
- वसइ गिरिनिगुंजे भीसणे वा मसाणे
 वणविडवितले वा सुन्नगारे चरन्ते ।
 हरि-करिपभिईणं भेरवाणं अभीओ
 सुरगिरिथिरचित्तो ज्ञाणसंताणलीणो ॥४१॥
- जत्थेव सूरु सभुवेइ अत्थं तत्थेव ज्ञाणं धरई पसत्थं ।
 वोसट्टकाओ भय-संगमुक्को, रउइ खुदेहिं अखोहणिज्जो ॥४२॥
- एसइ उज्झियधम्मं अंतं पंतं च सीअलं लुक्खं ।
 अक्कोसिओ हओ वा अदीणविदाणमुहकमलो ॥४३॥

इअ सोसंतो देहं कम्मसमूहं च धिइबलसहाओ । जो मुणिवसभो एसो तस्स अहं निच्चदासु म्हि	॥४४॥
धन्ना ते सप्पुरिसा जे नवरिमु(म)णुत्तरं गया मुक्खं । जम्हा ते जीवाणं न कारणं कम्मबंधस्स	॥४५॥
अम्हे न तहा धन्ना धन्ना पुण इत्तिएण जं तेसिं । बहु मन्नामो चरिअं सुहावहं धीरपुरिसाणं	॥४६॥
धन्ना हु बालमुणिणो कुमारभावम्मि जे उ पव्वइआ । निज्जिणिऊण अणंगं दुहावहं सयललोआणं	॥४७॥
एवं जिणागमाओ सम्मं संबोहिओ सि रे जीव ! । संबुज्झसु मा मुज्झसु उज्जमसु समीहियत्थम्मि	॥४८॥
जं उज्जमेण सिज्झइ कज्जं न मणोरहेहिं कइआवि । नहि सुत्तनरमुहे तरु-सिहराओ सयं फलं पडइ	॥४९॥
ता परिभाविअ एअं सव्वबलेणं च उज्जमं काउं । सामन्ने होसु थिरो जह पुहईचंदगुणविंदे	॥५०॥

इति यतिशिक्षापंचासिका संपूर्णा ॥